

**Шутяк
Софія Володимирівна**

Адвокат, правовий аналітик
БФ «Право на захист»

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Конституція України від 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
3. Про державний екологічний контроль: Проект Закону України від 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68186.
4. Кучерявий В.П. Екологія. м. Львів: Світ, 2001 500 с.
5. Класифікація видів цільового призначення земель: Офіційний вісник України від 15.11.2010 – 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1011-10#Text>.
6. Дані державного балансу запасів корисних копалин України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/75c401c9-a673-4cef-88f8-e5cfb1086f63>.
7. Водний кодекс України: Кодекс від 1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text>.
9. Про рослинний світ: Закон України від 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
10. Порядок проведення державного соціально-гігієнічного моніторингу: Постанова КМ України від 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2006-%D0%BF#Text>.

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ
ТА ЗДОРОВ'Я ГОЛОВНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ**

З року в рік зростає увага до екологічних прав людини та природних явищ, які можуть створювати ризик порушення цих прав (зміна клімату, яка проявляється зокрема через посухи, повені тощо). Захист екологічних прав це основна функція держави, яка повинна полягати у максимальному попередженню порушення цих прав, мінімізації ризиків щодо заподіяння шкоди через їх порушення.

Екологічні права визначаються та гарантуються на рівні Конституції України [1]. Зокрема, стаття 3 визначає, що людина, її життя і здоров'я, а також безпека є найвищою соціальною цінністю держави. Держава взяла на себе відповідальність за утвердження і забезпечення прав і свобод людини, що є головним обов'язком держави.

У статті 13 Конституції України [1] визначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Стаття 16 Конституції України [1] передбачає, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 50 [1] визначає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 66 [1] визначає, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки.

Держава реалізовую виконання покладених на неї обов'язків у частині гарантування екологічних прав через прийняття відповідних законодавчих актів, створення системи виконавчої влади, судової і правоохоронної системи для відновлення цих прав у разі порушення.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] прийнятий з метою охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини. Зокрема, передбачено здійснення екологічної політики, спрямованої на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Таким чином для реалізації екологічних прав необхідно визначитися із двома термінами – екологічна безпека та екологічна рівновага.

Визначення екологічної безпеки наведено у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при

якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [2]. Тобто можна припустити, що екологічна безпека пояснюється через втрату екологічної рівноваги.

Вартує уваги той факт, що визначення екологічної рівноваги, безпечної екологічної обстановки, чи поняття екологічної безпеки у законодавстві не має. Так само, як не передбачено у положеннях про профільні органи влади досягати стану екологічної рівноваги. На виправлення цієї ситуації і направлений проект закону України «Про державний екологічний контроль» [3].

За визначення Кучерявого В.П. екологічна рівновага — це відносний баланс стійкості видового складу живих організмів, їх чисельності, продуктивності, просторового розміщення, сезонних змін, біотичного кругообігу речовин та інших біологічних процесів у природних або змінених людиною екологічних системах [4 с. 78]. Пояснює важливість екологічної рівноваги через кібернетичний закон внутрішньої динамічної рівноваги. Він полягає в тому, що порушення хоча б одного із параметрів екосистеми неминуче призводить до змін інших показників чи підсистем. Через це визначення наближаємось до такого поняття як нормування, адже побачити зміни параметрів можна у тому випадку, коли такі параметри вимірюються, а також є дані про безпечність тих чи інших параметрів, якими можна описати довкілля яке нас оточує.

Із переліку об'єктів, які підлягають охороні навколишньому природному середовищу можна припустити, що показники повинні бути визначені для всіх природних і природно-соціальних умов та процесів, наприклад, існують параметри шумового забруднення, світлого забруднення чи браку світла, проте не має параметрів, які б могли описати існування зміни клімату. Наразі усі існуючі дискусії щодо зміни клімату відбуваються на рівні втрати параметрів ґрунтів (надмірне зволоження, чи пересихання), збільшення кількості тих чи інших хімічних речовин у повітрі, що характеризує стан якості атмосферного повітря, чи пожежами, селями чи паводками і затопленнями, що належать до явищ надзвичайного характеру та не розглядаються у контексті екологічної безпеки та порушення екологічної рівноваги. Саме відсутність чітких показників такого явища як зміна клімату залишає відповідні розділи у звітах із стратегічної екологічної оцінки та оцінки вплив на довкілля порожніми, а суди наразі вільними від кліматичних справ.

Показники повинні бути передбачені для всіх природних ресурсів – землі (ґрунти), надр, води, атмосферне повітря, лісу та біорізноманіття, а також для ландшафтів.

Екологічне право є дуже об'ємним, адже є наскрізним та взаємодіє із великою кількістю нормативно-правових актів. Зокрема, категоризація земель виконує зокрема функцію екологічних показників через режим обмежень та обтяжень, які закріплені за кожною категорією [5]. Надра зокрема описуються показники щодо балансу корисних копалин [6]. Вода характеризується хімічними та фізичними показниками, а також рівнями та об'ємами води [7]. Атмосферне повітря визначається хімічним складом та фізичним властивостями [8]. Ліс є частиною біорізноманіття. Показники біорізноманіття визначаються через літописи природи, ведення Червоної книги, інвентаризації та кадастри [9].

Варто відмітити, що особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України. Збереження цих територій необхідне для збереження сприятливої екологічної обстановки, попередження та стабілізації негативних природних процесів і явищ [2]. Екологічна обстановка визначається також через показники здоров'я і життя людей, які відслідковує санітарно-гігієнічний моніторинг [10].

Екологічну безпеку теж доречно оцінювати та визначати. Тут на допомогу можуть прийти екологічні ризики через які можна визначити ступінь екологічної безпеки. Станом на сьогодні існує кілька інструментів, які дозволяють визначати ризики – це оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінки, надання містобудівних умов та обмежень, виготовлення містобудівної документація, виготовлення розділів з охорони навколишнього природного середовища.

Екологічне право є дуже динамічним правом, яке потребує доступу до знань та інформації про екологічну рівновагу, екологічну безпеку, що зумовлює співпрацю великої кількості осіб та установ наукового профілю, органів влади усіх рівнів та бізнесом. Це вимагає гнучкості від державних інститутів та організації належного правового регулювання та чітких і зрозумілих правих гри. Необхідно прийняти зареєстровані у ВРУ проекти законів про екологічний контроль, про інтегрований дозвіл, про смарагдову мережу, про відходи. Доречними також будуть зміни до Кримінального кодексу України для деталізації складів злочинів проти довкілля, відповідний законопроект готувався у співпраці із адвокатами НААУ. Окремим важливим моментом є підготовка кадрів, які зможуть втілити усе заплановане у життя.